

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ДІЄЗДАТНОСТІ ТА РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «ЦИВІЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ» ТА «ЦИВІЛЬНА ПРАВОЗДАТНІСТЬ» ОСОБИ

Попов Євген Олександрович

*аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін та статистики
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Правова регламентація дієздатності осіб є одним з найважливіших засобів, спрямованих на впорядкування їх правового статусу у цивільних та суспільних відносинах. У зв'язку з цим вивчення проблем, пов'язаних з дієздатністю, у тому числі з розкриттям поняття, правової сутності та змісту дієздатності громадян, має велике значення.

Історично, уявлення про правове становище особи пов'язувалося з його приналежністю до певної соціальної спільності: роду, сім'ї. Завдяки розвитку римського права з'являється поняття *persona*, яке переважною більшістю дослідників перекладається та інтерпретується як поняття «суб'єкт права», «особа» [5]. Термін *persona* означав юридично значущий момент особистості, задіяної у правовідносинах.

Правоздатність надана законом можливість мати цивільні права та нести обов'язки, що є пасивною стороною правосуб'єктності, при цьому активною стороною є дієздатність.

Правоздатність виникає з народження фізичної особи і діє до її смерті, при цьому правоздатність може виникнути до народження: з нагоди втрати годувальника; спадкоємці, народжені після смерті заповідача [3, С. 1-6].

Зміст цивільної правоздатності полягає у можливості: мати майно на праві власності; успадковувати та заповідати його; займатися підприємницькою діяльністю; створювати юридичних осіб; укладати будь-які, що не суперечать закону, угоди та брати участь у зобов'язаннях; обирати місце проживання; мати авторські права на твори науки, літератури та мистецтва; мати інші майнові та немайнові права [1, С. 71-75].

Обмеження правоздатності можливе тільки на підставі закону і тільки у певних випадках (заборона на зайняття будь-якою діяльністю, як санкція за злочин) [6]. Повна чи часткова відмова фізичної особи від правоздатності не тягне за собою жодних юридичних наслідків, за винятком випадків, коли такі правочини вирішуються законом.

Щодо співвідношення цивільної правоздатності та цивільного права, то цивільна правоздатність є передумовою виникнення цивільних прав і обов'язків [2, С. 131-136]. При цьому цивільна правоздатність є абстрактною можливістю мати права, а суб'єктивному праву кореспондується певний суб'єктивний обов'язок. Разом з тим, цивільна правоздатність є невід'ємною властивістю громадянина, а обмеження у правоздатності можливе лише у відповідності і з підстав, таких як: за рішенням суду; за законом.

Дієздатність за юридичною природою є суб'єктивним правом громадянина. Це право відрізняється від інших суб'єктивних прав своїм змістом: воно означає можливість певної поведінки самого громадянина, що має дієздатність, і водночас цьому праву відповідає обов'язок всіх інших осіб не допускати порушень прав фізичних осіб.

Дієздатність представляє собою юридичну можливість для громадянина своїми діями створювати чи змінювати права та обов'язки [4, С. 41-44]. Цим вона і відрізняється від правоздатності, яка властива людині з народження і є невід'ємною частиною його статусу. Дієздатність не можна розглядати як природну властивість людини, вона надана громадянам законом і є юридичною категорією (як і правоздатність).

У зв'язку з цим щодо дієздатності закон встановлює її невідчужуваність та неможливість обмеження з волі громадянина.

Щоб набувати права та здійснювати їх власними діями, приймати і виконувати обов'язки, треба розуміти сенс правових норм, усвідомлювати наслідки своїх дій, мати життєвий досвід. Саме тому цивільною дієздатністю у повному обсязі фізична особа наділяється не з моменту народження, а по досягненню ним певного віку.

Цивільна дієздатність складна за своєю структурою, оскільки складається з кількох елементів. Питання структури цивільної дієздатності у юридичній літературі є спірним. Так, цивільна дієздатність складається з двох основних елементів: здатність до здійснення правомірних дій та здатність до несення цивільно-правової відповідальності.

Традиційно цивільна відповідальність розуміється як здатність особи відповідати за скоєне правопорушення [6]. Однак треба вважати правильним визначенням відповідальності (деліктоздатність) як здатності особи нести відповідальність за вчинення не будь-якого правопорушення, лише делікту, тобто правопорушення не пов'язаного із порушенням договору. Тому деліктоздатність слід розглядати як складову частини елемента цивільної дієздатності поряд із здатністю нести договірну відповідальність.

У науковій літературі також зазначається, що: «дієздатність, як і правоздатність, не можна розглядати як природну властивість людини, оскільки вони надані фізичним особам законом і є юридичними категоріями, а тому щодо дієздатності закон встановлює її невідчужуваність та неможливість обмеження з волі громадянина, при цьому щодо можливості примусового обмеження дієздатності, то громадянин може бути обмежений у дієздатності не інакше як у випадках та у порядку, передбачених законом» [2, С. 131-136].

Отже, дієздатність, як і правоздатність носить загальний характер, є тісно пов'язаною з особистістю людини, цивільною властивістю, визнаною державою, невідчужуваною і незмінною з волі окремих осіб. Це основні властивості фізичних осіб, що характеризують їхнє становище як суб'єктів цивільного права.

Дієздатність, маючи деякі загальні риси з правоздатністю, відрізняється від неї двома суттєвими особливостями: 1) дієздатність передбачає розуміння особою значення своїх дій, вміння керувати цими діями та передбачати їх наслідки (для правоздатності це не обов'язково); 2) дієздатність особи полягає у особистому здійсненні своєї правоздатності [4, С. 41-44].

Виходячи з цього, очевидно, що правоздатність – це можливість, надана людині законодавством, а дієздатність – це дійсність, недолік якої заповнюється законним представництвом (у той час як правоздатність її не допускає).

Дієздатність з погляду її правової природи – це властивість (якість) людини, безпосередньо пов'язана з її розумовими здібностями та психічним станом (на відміну від правоздатності, яка не залежить від розумового стану особи).

Володіння дієздатністю передбачає наявність у громадянина здатності діяти розумно і свідомо, правильно оцінювати і усвідомлювати характер, значення та наслідки своїх вчинків, у тому числі дій, що мають правове значення. Саме тому пов'язується виникнення дієздатності з досягненням певного віку – на відміну правоздатності, яка за загальним правилом пов'язана з народженням громадянина.

Таким чином, можна стверджувати, що дієздатність служить правовим інструментом втілення права фізичної особи у життя. Правоздатність та дієздатність є різними правовими категоріями. Якщо одна з них окреслює коло того, що може мати, то інша насамперед те, що може створювати собі своїми діями суб'єкт права.

Література:

1. Артикуленко О. В. Зміст категорії «правосуб'єктність» юридичної особи: проблемні питання та шляхи вирішення. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2018. Вип. 3. Том. 1. С. 71–75.
2. Артикуленко О. В. Співвідношення понять «правоздатність» та «дієздатність» у правосуб'єктності юридичної особи. *Європейські перспективи*. 2018. № 3. С. 131–136.
3. Бек У. П. Цивільна правоздатність та дієздатність фізичної особи як учасника цивільних відносин. Академічні візії, (25) 2023. С. 1-6. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/715>
4. Марцалов М.Ю. Зміст цивільної дієздатності фізичної особи: правові питання. Реформування законодавства і державних інституцій. Запоріжжя. 2021. С. 41-44
5. Основи римського приватного права : навчально-методичний посібник / за ред. Є. О. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2019. 296 с.
6. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник [Текст] : в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. – Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-61>

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ СПАДКОВИМ МАЙНОМ В КРАЇНАХ АНГЛО-САКСОНСЬКОЇ СИСТЕМИ ПРАВА (НА ПРИКЛАДІ АНГЛІЇ ТА США)

Узунов Сергій Опанасович

аспірант кафедри цивільного права

Національний університет «Одеська юридична академія»

м. Одеса, Україна

Недосконале правове регулювання договору про управління спадщиною за цивільним законодавством України призводить до того, що на практиці цей договір укладається не часто. З метою удосконалення концепції договору про управління спадщиною необхідно проаналізувати різні підходи до питання управління майном спадкодавця за законодавством країн, в яких цей інститут отримав найбільше поширення на практиці. Зазначеним обумовлена актуальність дослідження особливостей управління спадщиною у країнах англо-саксонської системи права з метою вироблення підходів